

Knjiga, ki ni izpolnila naših pričakovanj

Polkovnik Franta Komel in založba Obzorja v Mariboru sta za petnajstletnico osvoboditve nameravala slovensko javnost prijetno presenetiti. Knjiga »Narodnoosvobodilna borba v Sloveniji 1941—1945«, ki sta jo izdala, je prvi celotni pregled narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji. Avtor ga smatra »bolj za gradivo, zbrano in dokumentirano, ki pa vendar omogoča bralcu, da si ustvari več ali manj jasno sliko o naših bojih za osvoboditev«.

V začetku svoje uvodne besede (str. 5) je pravilno ugotovil, da še nimamo nekega celotnega pregleda narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji, ki pa bi ga naša javnost, posebno naše šole, zelo potrebovale. To dejstvo in pa misel, da bi »osvežil borcem spomine na njihove doživljaje med zmagovito narodnoosvobodilno vojno«, sta ga napolnila, da se je lotil pisanja pregleda narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji.

Odkrito moram povedati, da smo od pregleda pričakovali več, kot nam daje, in da nismo mislili, da ga bo kazilo toliko pomanjkljivosti in napak. Dejstvo, da je pisec knjige prvi sestavljal celotni pregled narodnoosvobodilnega boja in pri tem za nekatera obdobja oral ledino, ne more docela opravičiti teh pomanjkljivosti in napak. V tem sestavku bom skušal opozoriti nanje. Pri tem bom upošteval piščevo opozorilo in opravičilo, da je težišče pregleda na vojaški dejavnosti in da »bi bilo delo mnogo boljše, ko bi bilo vprašanje razvoja naše oblasti, organizacij in ustanov temeljiteje obdelano, kakor je«. Zato tem bolj moti poročilo o knjigi na njenem ščitnem ovitku, kjer založba »Obzorja« pravi: »Pri tem pa ni pozabil na kratko orisati tudi nastanka in razvoja ljudske oblasti, njenih organov ter sploh *vseh družbenih in političnih organizacij, ki so se rodile med samo ljudsko revolucijo*« (podčrtal T. F.). Povedal je res nekaj splošnega o Osvobodilni fronti (str. 16), njenem vrhovnem plenumu in izvršnem odboru (str. 17), podrobneje je govoril o »razvoju ljudske oblasti v obdobju vstaje« (str. 34—36), manj spet o političnem razvoju na osvobojenem ozemlju leta 1942 (str. 50—51) in še to pod naslovom »Partizanska taktika«, italijanskem zlomu 1943 (Kočevski zbor; str. 100—101) in spet nekaj o prvem zasedanju Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (str. 123). Nič pa ni povedal o graditvi ljudske oblasti v letu 1944 — o volitvah v narodnoosvobodilne odbore, o ustanovitvi slovenske vlade v Ajdovščini itd. Prav tako ni najti niti besede o mladinski ali ženski organizaciji ali Delavski enotnosti itd.

I. Nekaj metodičnih vprašanj

1. Periodizacija

Pisec, ki se loti zgodovinskega obravnavanja narodnoosvobodilnega boja, mora zaradi boljšega pregleda in razumevanja snovi razdeliti tvarino na poglavja in podpoglavja. Avtor je knjigo razdelil na 15 poglavij po lastnem preudarku in se ni oziral na že obstoječo periodizacijo narodoosvobodilne borbe v Sloveniji. Menim, da bi bilo bolje, če bi upošteval Kidričevo periodizacijo, čeprav jo je ta uporabil predvsem za politični razvoj narodnoosvobodilnega gibanja, ali pa bi pregled oboroženega boja razdelil po nekih enotnih kriterijih v večja časovna obdobja. Medtem ko je do jeseni 1942 razdelitev snovi v poglavja dosledna in razumljiva, pa je nato razdeljena povsem samovoljno. Pravzaprav ima že poglavje »Naša in italijanska dejavnost na Dolenjskem in Primorskem v času od julija do novembra 1942« dva nemogoča podnaslova »Boji proti beli gardi« in »Boji 4. Kordunske brigade v Beli Krajini«. V nobenem naslovu ni besede o veliki italijanski ofenzivi v Ljubljanski pokrajini in nemški ofenzivi na Gorenjskem, ki sta prav gotovo značilni za čas od julija do novembra 1942. Tudi poglavje »Boji v Sloveniji novembra in decembra 1942«, »Boji v začetku 1943. leta« in »Operacije spomladi leta 1943« niso upravičena, saj bi vse dogajanje od novembra 1942 do ustanovitve divizij poleti 1943 lahko spravil v eno samo poglavje. Značilnost tega obdobja je v ofenzivnosti naših enot in okupatorski defenzivi. Tudi podpoglavje »Prihod angleške vojaške misije« ne sodi med »Operacije spomladi 1943«, ker je prišla poleti 1943. V poglavju »Od formiranja divizij do kapitulacije Italije« je pisec pravzaprav obdelal vso tvarino do začetka leta 1944. Nadaljnja poglavja se ravna po polletjih (prva polovica leta 1944, druga polovica leta 1944, leto 1945).

Menim, da bi bilo bolje, če bi pisec vso snov od pozne jeseni 1943 dalje razdelil na nekaj poglavij, na primer: ofenziva Narodnoosvobodilne vojske Slovenije pozimi in v zgodnji pomladi, sovražnikova ofenziva spomladi 1944, ofenziva Narodnoosvobodilne vojske Slovenije proti sovražnim postojankam in prometnim zvezam od maja do julija 1944, osvoboditev zgornje Savinjske doline, Pohorja in Kozjanskega od julija do septembra 1944, sovražnikove ofenzive jeseni in pozimi 1944—1945, boji Narodnoosvobodilne vojske Slovenije spomladi 1945 in sovražnikovi poslednji poskusi zavarovati hrbet fronte, dokončna osvoboditev slovenskega ozemlja.

Če bi pisec tako ali vsaj približno tako razdelil tvarino, izpustil manjše boje in spopade ter več povedal o glavnih strateških in taktičnih vprašanjih v obdobju, ki ga zajema neko poglavje, bi bila njegova knjiga več kot samo kronika bojev. Potem bi seveda moral povedati, zakaj so na primer Nemci konec poletja, zlasti po septembru 1944 v defenzivi oziroma celo v veliki krizi, decembra 1944 na primer pa skoraj v vseh pokrajinah v ofenzivi.

2. Navajanje virov

Navajanje virov, ki je pri znanstvenih razpravah obvezno, se pri poljudnih tekstih navadno opušča, ali pa se na koncu doda seznam uporabljene literature. Pisec je svoje besedilo opremljal z navedbo virov, vendar pri tem ni bil dosleden. Pri nekaterih poglavjih je navajal vire skoraj za vse podatke,

predvsem za tiste, o katerih govore dokumenti, ki jih prinaša Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI. knjige 1—4. (6. april 1941—31. december 1942). Za dogodke v letu 1943 do kapitulacije Italije navaja le literaturo, nato pa navajanje virov skorajda usahne. Značilen primer za to je del knjige, ki govori o dogodkih od kapitulacije Italije do bojev v prvi polovici leta 1944 (strani 92—118). Za vse to navaja le naslednje vire: Zaslišanje majorja Hansa Brnsta, ordonanca 71. pehotne divizije, ki je baje v arhivu Muzeja NO v Ljubljani, skico razporeda italijanskih enot na dan 8. septembra 1943, kroniko Gradnikove brigade, Jožeta Štoka Jekleno pest, naredbo Glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 21. septembra 1943 in poročila štaba XIV. divizije z dne 21.—24. oktobra 1943. To je vse. Kdor vsaj malo pozna arhivsko gradivo iz tega obdobja, bo videl, da se iz zgoraj navedenih virov ne da napraviti nobenega pregleda, še tako površnega ne, razen morda za Štajersko iz Štokove »Jeklene pesti«. Kdor pozna literaturo za to obdobje, bo videl, da sta to obdobje do neke mere opisala že Dušan Kveder v Slovenskem zborniku 1945 in Novem svetu 1946, št. 4 ter Ivo Juvančič v zborniku »Slovensko Primorje in Istr«.

Skoraj nič bolje ni z naslednjimi poglavji. Za pohod XIV. divizije na Štajersko januarja in februarja 1944 navaja le poročilo obveščevalnega centra IV. operativne cone z dne 5. marca 1944, kljub temu da so za to v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani ohranjeni tudi drugi obsežnejši in pristnejši viri (dve poročili štaba XIV. divizije z dne 5. marca 1944 in Trečckovo poročilo z dne 26. februarja 1944). Izjemò pa pomenita podpoglavji »Boji na Dolenjskem od aprila do julija 1944« in »Nemške operacije proti svobodnemu ozemlju v severni Sloveniji«, kjer pisec navaja najpomembnejše arhivske vire.

Prav gotovo bi bila knjiga boljša, če bi bili viri navedeni dosledno.

II. Vsebinske pomanjkljivosti

Temeljna slabost knjige ni toliko v slabi periodizaciji in nedoslednem navajanju virov in literature, kolikor v vsebini sami.

Pisec je v uvodni besedi povedal, da je ta pregled nekoliko suhoparen in da se omejuje več ali manj samo na dejstva in kronološki potek posameznih dogodkov. To povsem drži. Kdorkoli bi hotel napisati dobro zgodovino oboroženega boja naše revolucije, ne da bi bil samo suhoparen kronist, bi moral z ene strani opisati vsa prizadevanja političnih in oblastnih organov narodnoosvobodilnega gibanja pri mobilizaciji našega ljudstva za oborožen boj, z druge pa strategijo in taktiko oboroženega boja samega. Enako bi moral storiti tudi za sovražnikovo plat. Moral bi pokazati, kaj vse je storilo vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja, da bi bil narodnoosvobodilni boj čim uspešnejši in kaj vse je storil sovražnik, da bi ga uničil. Vsega tega pričujoča knjiga nima.

Če je pisec povedal nekaj o tem, kaj so Nemci hoteli napraviti s Štajersko in Gorenjsko, pa ni povedal, kaj so Italijani nameravali z Ljubljansko pokrajino. Tudi ni povedal, kakšna je bila taktika enih kot drugih, da bi uresničili te načrte. Da imajo različno taktiko, so se okupatorji tudi sami zavedali (primerjaj Mussolinijev govor vojaškim poveljnikom v Gorici 31. VII. 1942 in izvajanja vladnega predsednika za Štajersko dr. Müllerja-Hacciusa na štab-

nih razgovorih v Gradcu 27. VII. 1942 v Zborniku dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI. knjiga 3, dok. št. 188 in 182). Tudi ni povedal, koliko so razlike v taktiki okupatorjev zavirale ali pospeševale oboroženi boj slovenskega ljudstva.

Velika piščeva pomanjkljivost je zlasti v tem, da v poglavjih o pripravah za vstajo in o vstaji ne govori o pogojih oboroženega boja v Sloveniji oziroma njenih pokrajinah. Moral bi vsekakor povedati, kateri činitelji so ugodno vplivali na začetek vstaje v Sloveniji in kateri neugodno in kaj so posebnosti narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji. Brez tega je prav gotovo težko razumeti, zakaj so bile slovenske partizanske čete maloštevilne, zakaj jih je sovražnik hitro razbil ali uničil, zakaj ni prišlo do večjih in množičnejših oboroženih vstaj, zakaj razen v dveh primerih ni bilo večjih sovražnikovih ofenziv itd., itd.

Pisec bi moral opisati tudi taktiko partizanskih čet in bataljonov, ki se je spreminjala, kakor pričujejo ohranjeni dokumenti (glej Kardeljev članek »Iz obrambe v napad« v »Delu« št. 3, septembra 1941). Neka taktična pravila je imel tudi sovražnik. Prav gotovo se Robottijeve taktika razlikuje od Gamarove. O partizanski taktiki spregovori le enkrat in to v zvezi z osvobajanjem ozemelj.

Druga velika piščeva pomanjkljivost je v tem, da zelo poredkoma spregovori o načrtih Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet ali Glavnega štaba NOV in PO Slovenije. Ob določenih situacijah bi moral povedati, kako je vodstvo osvobodilnega gibanja ocenjevalo položaj in kako je ukrepalo. Tako pa se na primer vsiljuje vtis, da so se partizanske enote v raznih slovenskih pokrajinah bojevale povsem ločeno, to je samo po načrtu vojaškega vodstva tiste pokrajine (VII. in IX. korpusa ter IV. operativne cone) in da Glavni štab NOV in PO Slovenije razen v nekaj redkih primerih ni imel nobenega načrta. V knjigi skoraj nikjer ne najdemo podatkov, da bi Glavni štab NOV in PO Slovenije vskladil operacije divizij in korpusov. Te stvari je sicer teže dognati kot pa rezultate akcij in operacij. Noben štab ni vodil zapisnika o svojih sejah, kjer je reševal ta vprašanja. Razberemo jih lahko le iz primerjave ohranjenih povelj in naredb in deloma iz poročil Glavnega štaba NOV in PO Slovenije Vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije. Isto velja v polnem obsegu tudi za sovražnikovo dejavnost. Tudi pri njem gre za zamisli in načrte, vskladenost in zaporednost operacij in akcij. Tudi ta je imel do potankosti izvedeno organizacijo protipartizanskega boja, ki se je spreminjala (do jeseni 1943 na primer je vodil operacije na Gorenjskem in Štajerskem poveljnik redarstvene policije Alpenland, razen od konca decembra 1941 do začetka februarja 1942, ko jih je vodil policijski akcijski štab »Jugovzhod«, od jeseni 1943 pa »vodstveni štab za uničevanje band« pri višjem vodji SS in policije v XVIII. vojnem okrožju). Toda na partizansko aktivnost ni odgovarjal samo z akcijami in operacijami vojaškega značaja, temveč tudi s strahovitimi represalijami, za katere pa je imel ob različnih časih in v različnih pokrajinah drugačne kriterije. Pisec o vsem tem ni povedal ničesar. Take stvari, zlasti ocene, »zahtevajo daljši in podrobnejši študij«, kot pravi v uvodni besedi.

Poleg teh glavnih pomanjkljivosti, ki se jih avtor zaveda in ki močno znižujejo vrednost njegove knjige, pa so v njej še druge. Pregledal namreč ni niti vseh virov, ki so mu na razpolago, niti ni pretehtal tistih, ki jih je uporabljal. Tako v besedilu kar mrgoli napak, izpuščenih pa je tudi nekaj po-

membnih dogodkov. Menim, da je najbolje, če jih navedem po vrsti, stran za stranjo. Kjer gre za manjše napake, jih bom samo popravil, pri večjih bom tudi polemiziral in svoje popravke podrobneje dokazal.

V poglavju »Napad na Jugoslavijo« je nekaj manjših napak. II. nemška armada ni imela prodirati le iz Madžarske temveč tudi iz Avstrije in sile, ki so zasedle Slovenijo, so prišle le iz Avstrije (str. 8). Nemci so določili demarkacijsko črto ne 11., temveč 12. aprila 1941, čeprav so že pred tem datumom postavili politične komisarje za okraje na Štajerskem in Gorenjskem (str. 9). 22. aprila 1941 so si na Dunaju Nemci in Italijani dokončno razdelili slovensko ozemlje.

Napake v poglavju »Okupacija Slovenije« so večje. Na strani 11 pisec pravi: »Del Slovenije, ki so ga zasedli Nemci, so takoj *anektirali* (podčrtal T. F.)...« Menim, da je že dr. Metod Mikuž v svoji razpravi »Ali je narodno-osvobodilna borba preprečila priključitev Štajerske in Gorenjske k nemškemu rajhu« (Zgodovinski časopis VI—VII, 1952/53, str. 733—767) dokazal, da Nemci nobene od obeh pokrajin niso leta 1941 priključili k rajhu in navedel vzroke, zakaj tega niso storili. Tudi uvedbe vojaške obveznosti in nekaterih zakonov spomladi 1942 ne gre pojmovati kot znamenje za priključitev. To dokazuje tudi dejstvo, da je državni sekretar v nemškem notranjem ministristvu dr. Hans Pfundtner v svojem delu »Staatsrecht« (Die Bücher der Verwaltung, Band 1., Berlin-Wien, 1943, str. 48—49), napisal: »O državnopravni in narodnopravni prihodnosti nekaterih področij, na primer Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske, Luksemburga, Alzacije in Lorene, ki so zdaj pod nemškim gospodstvom, še ni odločeno nič dokončnega in še ni nobenih zakonskih določil. Ta področja še v državnopravnem oziru formalno in izrecno niso združena z rajhom. Podrejena so šefu civilne uprave.«

Gorenjska in Štajerska v vojaško administrativnem pogledu nista bili priključeni področju 18. korpusa (str. 12), temveč k XVIII. vojnemu okrožju (Wehrkreis). Nacisti Wehrmannschafta niso samo »predvideli« (str. 12), temveč tudi ustanovili. Če je pisec navajal celo mobilizacijska področja na Štajerskem in Gorenjskem, potem bi moral vsaj nekaj povedati o nemški upravi, ki sta ji načelovala šefa civilne uprave, o političnih komisarijih oziroma deželnih svetnikih, županih itd., saj je na naslednji strani nekaj le povedal o upravnih oblastih v Ljubljanski pokrajini.

V poglavju »Izseljevanje Slovencev in germanizacija na Gorenjskem in Štajerskem« (str. 14) pisec pravi: »Nemci so menili, da je najučinkovitejši ukrep za »regermanizacijo« Slovenije *izseljevanje prebivalstva*« (podčrtal T. F.). Napisati bi moral: »izseljevanje nekaterih *slojev* prebivalstva, ki bi lahko ovirali regermanizacijo (izobraženstvo, slovenski trgovci in industrijalci).« Nima prav, ko pravi: »Že na samem začetku so naleteli Nemci na *izredno močan odpor prebivalstva*« (podčrtal T. F.). Ni znan niti en primer, da bi se prebivalci pred izselitvijo uprli. Govori o treh etapah izseljevanja in pravi: »Izvedena je bila samo prva etapa, medtem ko je bilo po načrtu za tretjo etapo izseljeno samo prebivalstvo južno od Save in ob Sotli« (str. 15). Iz tega bi sklepali, da druge etape na Štajerskem niso izvedli. Nemci so na Štajerskem

izvedli vse tri etape izseljevanja, le da v drugi in tretji niso dosegli predvidenega števila.

V poglavjih »Priprave na vstajo« in »Vstaja« pisec pravi, da je junija 1941 »delovalo 14 okrožnih komitejev« (str. 19), toda v opombi 13 jih našteje le 13. Izpustil je Okrožni komite KPS za Savinjsko dolino. Površen je tudi pri navajanju podatkov o prvih partizanskih četah. Skupina na Pohorju se ni ustanovila konec junija, ampak v začetku julija 1941. Če pisec omenja nekaj neorganiziranih spopadov spomladi 1941, potem bi vsekakor moral omeniti organiziran napad mariborske skupine SKOJ na dva nemška osebna avtomobila sredi Maribora 29. aprila 1941 (str. 22). Vstaja na Gorenjskem se ni začela 22. julija 1941, temveč v noči od 27. na 28. julij 1941 (str. 23). Na sestankih 17. in 20. julija 1941 na Gorenjskem so sklenili ustanoviti dva bataljona, enega v jeseniškem, drugega v kranjskem okrožju. Izraz »vodstvo vojaškega komiteja za kamniški okraj« je nepravilen, ker so vojni komiteji na Gorenjskem bili pravzaprav vojnim razmeram prilagojeni in skrčeni okrožni komiteji KPS in niso imeli posebnih ožjih vodstev (str. 23). Na Dobri in pod Storžičem ni bila razbita le Tržiška četa, temveč Kranjski bataljon, ki sta ga sestavljali Tržiška in 1. kranjska četa (str. 25). Na str. 25 pravi, da je Radomeljska četa »dobila 26. novembra v imenu kamniškega bataljona zastavo Izvršnega odbora Osvobodilne fronte (IOOF)«. Četa je 26. septembra 1941 prejela od IOOF in CK KPS dve zastavi (glej odlok v Slovenskem poročevalcu, ponatis 1951, str. 145—146), ki sta bili namenjeni Kamniškemu bataljonu. Rašiške čete Nemci niso razbili v začetku oktobra 1941 pri Rašici (str. 25), temveč 29. septembra 1941 v Selu pri Vodicach. Radomeljska četa ni bila razbita 29. oktobra 1941 pri Blagovici, temveč dan poprej na Golčaju. Pisec navaja, da je bil Kamniški bataljon sestavljen iz 4 čet, za 3 pove usodo in zaključí: »S tem je nehal obstajati kamniški bataljon.« Nič ne pove o usodi 4. čete, to je Mengeško-moravške.

Pohorske čete niso razbili v začetku avgusta, temveč 30. julija 1941; četa ni potrebovala poldrugi mesec, da se je znova uredila, saj je že 11. avgusta 1941 napadla Ribnico na Pohorju, v prvi polovici septembra pa napravila niz uspešnih diverzantskih akcij. Grmada ni pri Celju, temveč pri Velenju (str. 25). Poslednjih pet borcev Celjske čete ni padlo 27. avgusta v nemški zasedi pri Sv. Juriju, temveč po izdaji v Zavškovem mlinu pri Št. Rupertu. Savinjska in Revirska četa nista sestavljali prvega Štajerskega bataljona »skupno s pohorskim bataljonom«, temveč s Pohorsko četo (str. 26), Brežiška četa ni bila ustanovljena »v istem času« kot prvi Štajerski bataljon, temveč 29. oktobra 1941, ko je bataljon že odšel na znani »brežiški pohod«.

Samotorske čete v Dolomitih ne gre šteti med čete, ki so nastale poleti 1941, ker je nastala iz ostankov drugih čet na Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini. Primorska partizanska skupina je odšla z Mokrcja šele v drugi polovici septembra in ne konec avgusta 1941. Manjka tudi nekaj čet v Ljubljanski pokrajini: Belokranjska, Grosupeljska in Novomeška, ki so nastale jeseni 1941 (str. 26).

V Ljubljani ni bilo leta 1941 šestnajst rajonskih komitejev KPS, temveč enajst (Center, železnica, Bežigrad, Moste, Polje, Galjevica-Rudnik, Trnovo, Vič, Šiška, Šentvid-Tacen, Ježica). Varnostno-obveščevalna služba ni bila ustanovljena avgusta 1941, temveč šele jeseni 1941; akcije, ki jih pisec na

strani 28 pripisuje varnostno-obveščevalni službi, so izvedle ljubljanske borbene sabotажne skupine.

Kritika, ki je bila na vojaškem posvetovanju v Stolicah pri Krupnju septembra 1941 izrečena na račun narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji, se danes ocenjuje drugače, kot se je nekđaj. Takratni politikomisar Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Miha Marinko, ki se je s komandantom Francem Leskoškom udeležil posvetovanja, je pozneje pojasnil, da je v Stolicah poročal o partizanskih akcijah, ki pa jih je bilo v primeri z drugimi pokrajinami malo, pomen Osvobodilne fronte pa je zelo medlo prikazal. O tem bi imel poročati Edvard Kardelj, ki pa je prišel na osvobojeno ozemlje po posvetovanju.

Brežiški pohod prvega Štajerskega bataljona je trajal od 27. oktobra do 5. novembra in ne samo do 2. novembra kot to trdi pisec na strani 32. Bataljon tudi ni šel od Celja preko Kozjanskega na Bohor, saj je Bohor še na Kozjanskem. Belokranjska četa ni bila uničena »na poti« na zborna mesto, temveč ko se je vračala od Krke, kjer ni mogla priti preko. Brežiška četa ni bila uničena 29. novembra 1941, temveč dan poprej.

Na strani 33 in 34 govori o bojih Cankarjevega bataljona na Gorenjskem decembra 1941, a sploh ne omeni množične vstaje v nekaterih predelih Gorenjske sredi decembra 1941, ki je za nekaj časa okrepila bataljon z nekaj sto borci in dokončno preprečila priključitev Gorenjske k nemškemu rajhu. K temu poglavju bi lahko priključili še podatke o bojih Cankarjevega bataljona v Dražgošah, saj smiselno spadajo sem in ne na stran 37.

Organizacije Osvobodilne fronte se niso »posebno hitro ustanovljale in razvijale po odloku Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije in Glavnega štaba Slovenije«, kot pravi pisec (str. 34), temveč ob nenehnem delu in prizadevanju aktivistov OF, med katerimi so komunisti imeli še poseben pomen, saj so edini imeli izkušnje ilegalnega dela.

V poglavju »Ustvarjanje svobodnega ozemlja v Sloveniji v začetku leta 1942« bi pisec na str. 42 vsaj omenil zloglasno »Okrožnico 3 C«, ki jo je izdal štab II. italijanske armade na Sušaku 1. marca 1942. V nji določa najrazličnejše krute ukrepe v boju proti partizanom.

Ko na str. 51 piše o delu vodstva narodnoosvobodilnega gibanja na osvobojenem ozemlju, priobči »Odlok o razpisu volitev v KNOO in ONOS«, ki ne spada na to mesto, ampak v leto 1944.

Na str. 54 pisec govori o reorganizaciji III. grupe odredov in ustanovitvi V. grupe odredov. Iz Notranjskega odreda so se razvili trije novi odredi: Krimski, Kočevski in Dolomitski. Novi Notranjski odred pa se je ustanovil šele 16. septembra 1942 in ne spomladi, kot bi to zaključili iz piščevega razpravljanja na str. 54 in 57. Ustanovitev novega Notranjskega in tudi Loškega odreda spada že v novo reorganizacijo, ko se iz bataljonov dotedanjih odredov ustanovljajo brigade in nekateri novi odredi.

Ocena položaja na Gorenjskem in Štajerskem na strani 55 je pomanjkljiva. Glede Gorenjske drži ocena le nekako do začetka junija 1942. Junija in julija 1942 pa je pet bataljonov I. grupe odredov razvilo takšno aktivnost, da so Nemcem onemogočili delo v dobršnem delu Gorenjske. Nemci so ukrepali zelo kruto. Uvedli so policijsko uro, Gorenjcem so prepovedali voziti se s kolesi, motorji in avtomobili, obiskovati gostilne itd. Samo julija in avgusta 1942

so požgali in zravnali z zemljo enajst vasi, odrasle moške postrelili, ženske in otroke pa odvedli v koncentracijska taborišča. Pripeljali so velike sile in začeli sistematično čistiti področje za področjem. I. grupa odredov je imela hude izgube, izgubila je tudi svojega komandanta in politkomisarja.

Glede Štajerske je pravilno povedal, da je bil tam razvoj narodnoosvobodilnega boja »še slabši in počasnejši«. Navedel je tudi vzrok: »Nemci so organizacijo že prej hudo prizadeli in s težavo si je ta zopet opomogla.« Nato našteje nekaj napadov I. Štajerskega bataljona (napad na Trbovlje je bil 28. aprila in ne 22. kot pravi pisec). Ze iz tega naštevanja je razvidno, da so bili nekateri napadi zelo uspešni (Trbovlje 28. IV., Zagorje 9. V., Ljubno 19. V., Huda jama pri Laškem 3. VII., Liboje 10. VIII.). Uspešni so bili tudi nekateri obrambni boji (npr. v gozdu Vrhe pri Rovišah 17. VI., na Smrekovcu 5. IX. itd.). Bilanca vseh napadov je bila vsekakor pozitivna za I. Štajerski bataljon, nemška škoda je bila ogromna, izgube večje od partizanskih. To so na štabnih razgovorih v Gradcu 24. avgusta 1942 ugotovili tudi Nemci: »Število napadov je poraslo; žal so izgube na naši strani večje kot na strani banditov.« Res da Štajerska v tem času še zelo zaostaja za drugimi pokrajinami, ni še prebolela hudih izgub partijskega kadra v letu 1941, ni še premagala močnih vplivov nacistične demagogije itd., toda štajerski partizani so v vojaškem pogledu spomladi in poleti 1942 skoraj docela izpolnili svojo nalogo. Več se v tistih pogojih ni dalo napraviti. Na koncu je treba pibiti, da nemški načrti niso bili v tem času niti malo defenzivni, Nemci v tem času še ne poznajo umika, kot Italijani v znanem načrtu »Primavera«.

V začetku poglavja »Naša in italijanska dejavnost na Dolenjskem in Primorskem v času od julija do novembra 1942« pisec našteje odrede na Slovenskem in pove: »Te enote so pod vodstvom Glavnega štaba Slovenije s svojim delovanjem *oznemirjale* (podčrtal T. F.) posadke italijanskih enot 11. korpusa. Razen tega so onesposabljalne prometne komunikacije med posameznimi italijanskimi garnizijami in s tem ovirale redno oskrbovanje in manevriranje njihovih enot; ob teh akcijah so imeli Italijani tudi znatne izgube tako v ljudeh kakor v vojaškem materialu« (str. 57). Menim, da bi pisec moral poudariti predvsem dejstvo, da so slovenske partizanske enote spomladi 1942 *docela odozele* italijanskemu okupatorju *dobro tretjino* Ljubljanske pokrajine. Zgoraj navedena piščeva trditev pa seveda velja le za drugi del pokrajine.

Ko nato na strani 58 našteje enote, ki so bile dodeljene XI. armadnemu zboru za ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju v Ljubljanski pokrajini, na strani 60 nepravilno trdi, da sta na novo došli italijanski diviziji »Cacciatori delle Alpi« in »Macerata« spadali v 5. korpus. To ne drži, saj je znano, da je divizija »Macerata« v času od 3. do 18. junija 1942 prišla iz Italije, divizija »Cacciatori delle Alpi« pa 28. junija 1942 iz 6. armadnega zbora v Dubrovniku.

Na strani 63 pisec pravi: »Načelnik Vrhovnega štaba Arsa Jovanović, ki je bil ta čas v Sloveniji, je svetoval, naj se partizanske enote začasno umaknejo z ozemlja Slovenije. Toda Glavni štab Slovenije in Centralni komite sta bila mnenja, da bi bilo to škodljivo, ker bi v tem primeru zrastel vpliv »bele garde«.

Dejstvo je, da Arsa Jovanovića v času italijanske ofenzive ni bilo v Sloveniji in je prišel sem šele konec novembra 1942. O njegovem nasvetu pa naj spregovore viri: Edvard Kardelj je okoli 5. avgusta 1942 pisal Ivu Ribarju-Loli: »Navodila Glavnega (pomota; biti mora: Vrhovnega — op. T. F.) štaba glede event. umika naših čet v smeri Hrvatske smo vzeli na znanje. Mi bomo to tudi storili, če se bo taka potreba res pokazala. Mislim pa, da bi utegnili nastati le v primeru, da nam ne bi uspelo razširiti ljudske vstaje na nemško področje Slovenije. Za zdaj ostanemo vendar pri svojem namenu, da se v primeru, če bi nas Italijani na tem terenu popolnoma uničili (kar ne verujem, ker je preveč očitno, da je ljudstvo v celoti z nami), premaknemo najprej na nemško ozemlje, pa se bomo po malem sprehajali ob meji.« Dne 14. decembra 1942 pa je Edvard Kardelj pisal Titu: »Mi smo bili u tom pogledu sasvim istog mišljenja kao Ti, kada si nam u svom pismu saopštio vaše upute, t. j., da se na tom terenu nećemo moći držati. Samo smo u toliko promenili vaše upute, što smo rešili ostati sa trupama na našem terenu. To smo učinili čisto iz političkih razloga, jer smo bili ubeđeni, da bi naše pa i kratkotrajno odsustvo sa terena — dalo beloju gardi mogućnost da se učvrsti.«

Pisec knjige je nekatera načelna vojaška nesoglasja med vodstvom slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja iz obdobja zime 1942—1943 nekritično prenesel v poletje 1942.

V poglavju »Boji v Sloveniji novembra in decembra 1942« govori pisec na strani 71 o razdelitvi slovenskega ozemlja na štiri operativne cone dne 26. decembra 1942. Toda ta datum drži le za poslednji dve cone: III. ali Alpsko in IV. ali Štajersko, medtem ko so I. ali Dolenjsko operativno cono ustanovili že 7. decembra 1942, II. ali Notranjsko pa 11. decembra 1942. Ohranila pa se je prva odredba Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet o postavitvi komandnega kadra v vseh štirih operativnih conah, brigadah in odredih z dne 26. decembra 1942.

Pisec je površen tudi pri opisu sovražnikovih reorganizacij. Tako na primer na strani 72 pravi, da so Nemci 20. decembra 1942 reorganizirali policijske sile na Gorenjskem. Ta reorganizacija v resnici ni bila nič posebnega, ampak le ponovna razdelitev akcijskega področja med policijske sile, ki so še ostale na Gorenjskem. Takih reorganizacij je bilo na Gorenjskem in Štajerskem do tega časa že več, samo da dokumenti o njih niso objavljeni v Zborniku dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov. Preveč bi bilo, da bi na tem mestu razpravljajal podrobno o položaju »akcijskega vodje« na Gorenjskem. Povem naj samo, da se je ta položaj večkrat menjal in da je poveljnik orožništva imel ta položaj tudi že v letu 1941.

Nemcem se ni posrečilo, da bi 14. januarja 1943 uničili štab Gorenjskega odreda, kot pravi pisec na strani 72, temveč le komandanta odreda Staneta Starca.

Na Banjski planoti 12. novembra 1942 ni bilo Gregorčičevega bataljona kot pravi pisec na strani 74, temveč štab Soškega odreda, štab Tolminskega bataljona s svojo 4. četo in patroljo Briške čete. Padla sta dva borca iz patrolje Briške čete in ne »nekaj bataljonskih in četnih voditeljev«. Hujša je bila ofenziva v okolici Vogrskega 28. novembra 1942, kjer je bil štab odreda, štab Gregorčičevega bataljona in njegova 1. četa. Padel je polikomisar Gregorčičevega bataljona Mile Špacapan. Tudi ni točen podatek, da se je »najbolj od-

likoval Kraški bataljon«. Vojno poročilo št. 3 štaba Soškega odreda z dne 7. decembra 1942, ki poroča o akcijah odreda od 28. oktobra do 28. novembra 1942, pravi: »III. bataljon ni vršil akcij zaradi organizacijskih težkoč, čeprav so postavili par zased, ki pa niso uspeli.« Enak vtis dobimo iz poročila štaba III. bataljona z dne 14. decembra 1942. Tudi štab Soškega odreda je 1. januarja 1943 menil, »da je bataljon »Simona Gregorčiča« od vseh naših bataljonov izvršil največ akcij« in ga je zato pohvalil.

Netočen je podatek, da bi štab Soškega odreda ustanovil Tolminski bataljon »malo kasneje« kot Briški bataljon. Tolminski bataljon so ustanovili po prihodu Loškega odreda v Slovensko Primorje, to je pred ustanovitvijo Briškega bataljona, pač pa so iz dela Tolminskega bataljona »malo kasneje«, to je pozimi 1942/43 ustanovili V. bataljon Soškega odreda, ki je operiral na Tolminskem.

Tako so torej podatki o NOB v Slovenskem Primorju za drugo polovico leta 1942 netočni in pomanjkljivi. Pisec namreč nikjer ne govori o ustanovitvi prvega primorskega partizanskega bataljona »Simona Gregorčiča« in o pomoči, ki jo je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja poslalo v Slovensko Primorje jeseni 1942, to je o odhodu nekaterih partijskih voditeljev in Loškega odreda na Primorsko. Prav tako ni nikjer govora o ukrepih italijanskih oblasti proti narodnoosvobodilnemu gibanju na Primorskem (ustanovitev protipartizanskih premičnih oddelkov spomladi 1942, ustanovitev XXIII. armadnega zbora v Trstu 15. junija 1942, navodila poveljnika XXIII. armadnega zbora 10. julija 1942 za boj proti narodnoosvobodilnemu gibanju, požigi celih vasi, interniranje svojcev partizanov septembra 1942 itd.).

Nato pisec na straneh 73—78 obdela »boje v začetku 1943. leta«. Boji Dolenjske operativne cone so še najbolje opisani, ker je imel pisec na razpolago tako imenovani Šaranovičev dnevnik. Toda izpustil je boje slovenskih in hrvaških brigad na Hrvaškem, ki so bili zelo hudi, v katerih pa so naše sile vendarle zmagale.

Pri opisovanju bojev v Slovenskem Primorju v začetku leta 1943 bi lahko omenil veliko partizansko rekrutacijo, ki so jo skupno izvajale organizacije Partije in vojaške enote. Trditev, da so se konec zime in v začetku spomladi 1943 »enote na Gorenjskem in Štajerskem okrepile z mobilizacijo novih borcev kot odgovor na mobiliziranje naših ljudi v nemško vojsko«, je preveč splošna. Drži v celoti le za Gorenjsko, za Štajersko pa le v posameznih redkih primerih. Na Štajerskem se ta proces začne jeseni 1943 in spomladi 1944.

Poglavje »Operacije spomladi 1943« prične s podatkom, da sta po neuspelih italijanskih operacijah na Veliki gori odšli brigadi Toneta Tomšiča in Ivana Cankarja na sektor Čatež—Sv. Križ z nalogo, da napadeta nemške sile na drugi strani meje. Toda »nista ostali dolgo na nemškem ozemlju, ker je bil sovražnikov pritisk prehud«. V resnici brigadi nista šli v tem času preko meje, ampak šele konec aprila 1943 na drugem področju, kot pravi tudi pisec malo dalje.

Ko na strani 84 opisuje boje Gregorčičeve in Gradnikove brigade maja 1943, pravi: »Boji teh brigad so vplivali na italijanske oblasti, tako da so 1. junija formirale v Vidmu (Udine) 24. armadni korpus z dvema divizijama.«

Vzroki za ustanovitev tega armadnega zbora so vsekakor drugi, saj italijanski viri govore o ustanovitvi že 28. marca 1943, ko še ni bilo primorskih brigad.

Iz naštevanja bataljonov na Gorenjskem, med katerimi je tudi Koroški bataljon, in nadaljnega navajanja podatkov o Koroškem bataljonu, bi bralec sklepal, da gre za en bataljon. V resnici gre za dva bataljona. Koroški bataljon v Gorenjskem odredu je v bistvu Zahodnokoroški, tisti, ki ga je ustanovil Franc Rozman-Stane, pa Vzhodnokoroški. Pri podatku o napadu na železniško postajo Savo bi lahko pristavil, da je to bila najpomembnejša akcija v okviru prvomajskih akcij (požig železniških postaj Trzin in Jarše, požig gradu Kulovec, požig 5 koč na Dobrovljah).

Tudi v poglavju »Od formiranja divizij do kapitulacije Italije«, ki zajema dogodke tudi po kapitulaciji Italije do začetka leta 1944, je mnogo napak.

K opisu reorganizacije Glavnega štaba Slovenije (str. 85—86) bi pripomnil: Pisec pravi, da je v začetku junija Edvard Kardelj odšel na Hrvaško, kjer je proučil delo Glavnega štaba Hrvatske in da je kmalu zatem »sledila reorganizacija v Glavnem štabu Slovenije«. Razvoj je bil nekoliko drugačen: Že 20. maja 1943 je IOOF razpravljal o novem Glavnem štabu in sklenil, da bo predlagal Vrhovnemu štabu Franca Rozmana-Staneta za komandanta, Borisa Kraigherja-Janeza za politkomisarja in Milovana Šaranovića za načelnika štaba. Medtem ko je Milovan Šaranović postal takoj po 20. maju načelnik štaba, sta Franc Rozman-Stane, ki je po 22. juniju ranjen odšel na Dolenjsko, in Boris Kraigher-Janez prevzela dolžnosti šele 14. julija 1943. Dan poprej sta na dokumentih podpisana še komandant Ivan Maček in politkomisar Boris Kidrič. Drži pa, da so odseke v Glavnem štabu NOV in PO Slovenije ter divizije ustanovili po Kardeljevem predlogu, ki ga je dal iz Hrvaške.

Iz piščeve formulacije bi tudi razbrali, da je Dušan Kveder postal načelnik štaba za Šaranovićem, ko je ta konec julija 1943 padel pri Selih Šumberku. Toda dejansko je Kveder postal načelnik Glavnega štaba NOV in PO Slovenije šele pozimi 1943/44. Pred tem je bil načelnik operativnega oddelka Glavnega štaba NOV in PO Slovenije ter komandant operativnega štaba za Zahodno Slovenijo oziroma III. operativne cone »Alpske«. Tudi fotografija na str. 86 je iz leta 1944 in zato ne sme nositi komentarja »Novi Glavni štab Slovenije«. Pri »formiranju novih brigad« pravi, da je Gorenjski odred spadal v III. (alpsko) operativno cono, katere štab je bil v Slovenskem Primorju, in da se je praktično osamosvojil. Gorenjski odred je res spadal v Alpsko operativno cono, je pa težko reči, da se je osamosvojil. Tudi ves štab cone ni bil v Slovenskem Primorju, temveč le komandant Mirko Bračič. Ta pa je obenem vodil Soški odred, ker je novi komandant odreda Albert Jakopič-Kajtimir prispel v odred šele februarja 1943. Politkomisar Alpske operativne cone Franc Ravbar-Vitez je bil na Gorenjskem, kjer je že sredi januarja 1943 padel. Tako praktično štab Alpske operativne cone sploh ni delal in je Glavni štab Slovenije že 21. februarja 1943 ustanovil Primorsko operativno cono. Gorenjski odred je tedaj spadal neposredno pod Glavni štab NOV in PO Slovenije. Po mojem mnenju Glavni štab ni ustanovil II. operativne cone za Gorenjsko zaradi tega, ker bi osamosvojitve Gorenjskega odreda negativno vplivala na delo enot na Gorenjskem, temveč zato, ker je Gorenjski odred do 24. junija že narastel na *devet bataljonov* in je bilo treba reorganizirati gorenjsko partizansko vojsko — ustanoviti več manjših enot in jim dati skupno poveljstvo.

To je bilo še posebej potrebno zato, ker Glavni štab NOV in PO Slovenije ni bil več blizu — v Dolomitih, temveč na Kočevskem Rogu.

Ko se je 6. avgusta na Šipku formirala Šlandrova brigada, so bili tam trije bataljoni Kamniško-savinjskega odreda (Kamniški, Zasavski in Savinjski bataljon), ne pa Koroški. To potrjuje tudi avtorjev naslednji podatek, ko pravi, da je bil Savinjski bataljon popolnoma razbit, medtem ko sta se druga bataljona izvlekla in pozneje prešla na Dolenjsko; v času od 6. do 8. septembra sta prešla na Dolenjsko še Koroški in Pohorski bataljon.

V Slovenskem Primorju ni bilo brigade Ivana Cankarja, temveč brigadi Ivana Gradnika in Simona Gregorčiča. Na Dolenjskem v prvi polovici julija še ni bilo brigade Ivana Gradnika, ki bi skupaj s Šerčerjevo brigado napadla letališče v Cerkljah na Krškem polju. Očitno gre za brigado *Ivana Cankarja*. Netočnost je tudi pri »formiranju divizij in napadu na Žužemberk« (str. 88). Brigade so dobile topove že prej in ne šele v Poljanski dolini pred napadom na Žužemberk. Tako fototeka Muzeja NO v Ljubljani hrani fotografije borcev Tomšičeve in Gubčeve brigade ob svojih topovih v začetku julija 1943. Diviziji nista krenili v napad na Žužemberk v noči od 28. na 29. avgust (str. 88), temveč v noči 24.—25. julij 1943. Nemškega transportnega vlaka 24. avgusta ni uničila Šerčerjeva (str. 90), temveč Tomšičeva brigada. Pri omenjanju akcij XIV. divizije konec avgusta in v začetku septembra (str. 90) bi moral pisec vsekakor vsaj omeniti hude boje z Italijani okoli Krvave peči. Pretirana je trditev, da so porušene komunikacije »ob kapitulaciji Italije onemogočile italijanskim enotam umik iz Slovenije« (str. 91). Umik *oboroženim* italijanskim enotam iz Slovenije so onemogočile predvsem slovenske partizanske brigade; neoboroženi italijanski vojski ga nihče od naših ni poskušal onemogočiti; Italijani tudi sami niso računali na prevoz po Južni železnici, ki so jo že 26. avgusta 1943 zasedli Nemci. Avtor ne datira demonstracij 12.000 prebivalcev Ljubljane pred poveljstvom XI. armadnega zbora (str. 91). Demonstracije so bile 1. avgusta 1943. Tudi pri »kapitulaciji Italije« (str. 92) je nekaj netočnih podatkov. Nemci niso organizirali nove borbene skupine (Kampfgruppe) »B«, temveč armadno skupino (Heeresgruppe) »B« pod poveljstvom generalfeldmaršala Ervina Rommela, ki je imel svoj štab v Münchenu. Zaslíševanje majorja Hansa Ernsta (ne Brnesta!) ni v arhivu Muzeja NO v Ljubljani. Navaja ga dr. I. Juvančič v zborniku »Slovensko Primorje in Istra« (Beograd 1953), ki mu je dal te podatke bivši ravnatelj Muzeja NO v Ljubljani Janez Kramar. Kje so sedaj ti zapiski, nam ni znano.

Ni znano, kje je pisec dobil podatke o Notranjskem odredu ob kapitulaciji Italije (str. 93). V tem času ni bilo nobenega odreda s tem imenom. Prvi Notranjski odred je prenehal obstajati v drugi polovici junija 1942, drugi, ki se je ustanovil 16. septembra 1942, pa maja 1943, ko je prešel v Šerčerjevo brigado; tretjega so ustanovili šele konec leta 1943.

Poglavje »Razorožitev italijanskih sil« (str. 93—100) je v primerjavi z drugimi poglavji kar dobro napisano, enako »Uničenje bele in plave garde« (str. 97—100). Opozorim naj le, da se belogardisti niso »umaknili v Sevnico« (str. 96), temveč v Zameško in nato v Kostanjevico, da XIV. brigade »Železničarske« niso razformirali med nemško oktobrsko ofenzivo, temveč po njej, tudi Snežniške brigade niso razformirali v »začetku oktobra«, temveč 17. oktobra 1943 (str. 100). Ko pisec na strani 101 govori o delu kočevskega zbora, pravi, da »so delegati potrdili narodnoosvobodilne odbore kot edino ljudsko

oblast v Sloveniji«. V tem času v Sloveniji ni narodnoosvobodilnih odborov, razen na Primorskem in oblast izvajajo odbori Osvobodilne fronte.

Pisec je še kar dobro orisal »operacije na Dolenjskem in Notranjskem po kapitulaciji Italije« in »vstajo v Slovenskem Primorju«, le da je fotografijo Kraškega bataljona iz julija 1943 (na str. 103) pripisal Soškemu odredu, fotografijo Soškega odreda iz januarja 1943 (na str. 104) neki partizanski enoti v Slovenskem Primorju 1943, garibaldinske Tržaške brigade 4. aprila 1944 v Cerknem pa »italijanski brigadi na Primorskem«. Točno tudi ni, da bi bila v Beneški Sloveniji formirana brigada Matajur (str. 106); tam so operirale le tri soške brigade.

Več napak je v opisu »nemške ofenzivne dejavnosti po kapitulaciji Italije«. Nemci niso svojega 2. SS-tankovskega zbora »privedli z italijanske fronte« (str. 107), temveč že julija 1943 z vzhodne fronte preko Brennerja in Severne Italije. Druga faza nemške ofenzive »Wolkenbruch« ni trajala od 2. do 24. oktobra, temveč od 2. do 15. oktobra (str. 109). Poleg treh divizij niso bili v Zahodni Sloveniji ustanovljeni »tolminski, briško-beneški in idrijski odred« (str. 108), temveč Idrijsko-tolminski, Briško-beneški in Dolomitski odred. Operativni štab za zahodno Slovenijo ni bil preimenovan v III. operativno (alpsko) cono 22. oktobra 1943, temveč že 17. oktobra 1943 (str. 108). Ko našteva enote v primorskih divizijah, pravi, da so bili ukinjeni »vsi odredi — razen briško-beneškega in gorenjskega (ki je bil v tem času formiran)« (str. 108). Gorenjski odred, na katerega misli pisec, ni bil formiran tedaj, temveč že 12. julija 1943 in je obstajal vse do jeseni 1944, ko sta se iz njega razvila Škofjeloški in Bohinjski odred. V napadu na Kobaridsko republiko Nemci niso zavzeli Kobarida 30. in 31. oktobra, temveč 1. novembra 1943. Enote, ki so ga branile, se niso umaknile samo proti Livku in Matajurju ter Breginju, temveč sta se dva bataljona XVIII. brigade umaknila pod Krn. Ko govori, da je Goriška divizija decembra 1943 odšla na levi breg Soče, pravi: »V hribih in Beneški Sloveniji je ostal briško-beneški odred.« »V hribih« je prav gotovo zelo zelo nekritično iz srbohrvaščine preveden izraz »u Brdima«, to je v Goriških Brdih.

Poglavje »Nadaljevanje ofenzive na Dolenjskem in Notranjskem« je opisano razmeroma še precej dobro. Moti le nekaj netočnosti. Ne vem, kje je pisec dobil podatke o motorizirani SS-diviziji »Hermann Göring«. Prvič, ta divizija sploh ni bila v sestavu oddelkov SS, drugič, o njeni navzočnosti v Sloveniji ne govori noben nemški vir (str. 113). Tudi desna kolona nemške grupacije s Krškega polja ni »nastopala preko Savice v smeri Mokronoga« (podčrtal T. F.). Pri Šentjanžu sta bila zbrana I. bataljon 19. SS-pol. polka in bataljon Wehrmannschafta, ki nista bila desna kolona nemške grupacije s Krškega polja, temveč sta le zapirala položaje in delala manjše izpade preko Velikega Cirnika proti Mokronogu (str. 113). Boji okrog Muljave in južno od Grosuplja se 4. novembra 1943 niso končali z razbitjem Nemcem na Ilovi gori (str. 115), temveč z našimi veliki izgubami (II. bataljon Ljubljanske brigade!).

Poglavje »Boji na Štajerskem in Koroškem jeseni 1943. leta« je napisano slabo. Nemške policijske šolske posadke v Radmirju 30. septembra (in ne 1. oktobra, kot pravi pisec) ni uničila Šlandrova brigada, temveč Savinjska četa, ki je bila tisti čas še izven brigade. Pohorski odred 8. novembra ni uničil, temveč skoraj uničil sovražno postojanko Zreče. Poslopje je sicer pogorelo,

posadka pa je ostala v njem, dokler ni prišla pomoč. Koroški bataljon 12. novembra ni uničil nemške posadke v Št. Vidu v Podjuni, temveč je 3. novembra njegova 1. četa uničila občinsko in strankino pisarno in likvidirala krajevnega skupinskega vodjo NSDAP.

Dne 6. novembra (ne 28. novembra, kot pravi pisec) je njegova 2. četa uničila orožniško postajo Bela pri Železni Kapli (str. 118).

Pisec žal nič ne govori o sovražnikovi reakciji na partizanske napade na Štajerskem. Ob pomanjkanju policijskih sil je namreč sovražnik ustanovil pet bataljonov Wehrmannschafta, ukinil precej orožniških postaj in iz njih ustanovil akcijske vode ter končno decembra napravil dve večji ofenzivni akciji, prvo proti Pohorskemu odredu, drugo proti Šlandrovi brigadi. Obe sta bili skrbno pripravljene, toda neuspešni. Avtor ju ne omenja, čeprav sta bili v letu 1943 največji sovražnikovi operaciji na Štajerskem.

Poglavje »Boji v prvi polovici 1944. leta« začne pisec z opisom »dejavnosti IV. operativne cone in prebojem XIV. divizije na Štajersko«. Opis je zelo suhoparen in ima nekaj pomanjkljivosti in napak. Da bi bralci dodobra razumeli trnovo pot divizije na Štajerskem, bi moral pisec vsaj nekaj povedati o razmerah na obmejnem področju ob Sotli in Savi. Od tod so nacisti izselili skoraj vse Slovence in na njem naselili Nemce. Divizija je torej prišla v kraje, kjer je bilo prebivalstvo sovražno naši narodnoosvobodilni borbi. Ko je prišla s tega področja, je zapadel visok sneg. Poleg tega je imela prve dni mnogo ranjenih, ki jih je morala v visokem snegu nositi s seboj. In kakor hitro ima enota šestino ali petino ranjenih, je nesposobna za boj. V takšnih pogojih bi moral štab divizije poslati brigade vsako v svojo smer, kot ji je to predlagal štab IV. operativne cone. V tem primeru bi bilo Nemcev premalo, da bi nankrat zaprli obširno ozemlje med Savo, Savinjo in Dravo. Tako so diviziji pripravljali obroč za obročem, saj so imeli na razpolaga vsa transportna sredstva. In to je pri štabu divizije in nekaterih kronistih povzročilo vtis, da je bilo Nemcev preko deset tisoč. V resnici jih je bilo 3.319 kot je v internem poročilu poročal polkovnik Treeck, ki jih je vodil.

Pisec tudi ne omenja dovolj jasno sprememb smeri pohoda. Zato seveda ni povsem razumljiv njegov opis: »Po hudih bojih na področju Bohorja se je divizija ob znatnih izgubah umaknila v smeri Savinje z namenom, da jo prekorachi. Zaradi močne koncentracije nemških sil vzdolž Savinje je divizija 14. februarja krenila v smeri proti Rimskim Toplicam« (podčrtal T. F.). Divizija ni odšla proti Rimskim Toplicam »zaradi močne koncentracije sil vzdolž Savinje«, temveč zato, da bi po najkrajši poti prišla na področje severno od Revirjev. Ker pa so Nemci že zasedli položaje ob Savinji, je divizija spremenila smer in cilj pohoda. Usmerila se je proti severu, da bi obšla Savinjo in prišla na Pohorje. Toda to se ni zgodilo 14., temveč že 12. februarja. V noči od 13. na 14. februar se je divizija že prebila čez cesto Celje—Šentjur in prišla 15. februarja na Konjiško goro. Do tretje spremembe smeri in cilja pohoda je prišlo 18. februarja v vasi Brdce, ko je štab divizije po uspelem preboju štirih bataljonov na Pohorje in ob ponovnem zajetju drugega dela divizije v obroč, sklenil, da se bo prebijal preko Pake do Graške gore in nato na Mozirske planine, kar se je tudi zgodilo.

V operacijah proti diviziji ni bilo 118. polka deželnih strelcev kot pravi pisec na strani 120. Tudi 18. grenadirske oklopne divizije ni bilo. To je pisec

nekritično prevzel iz Trečkovega poročila. Gre pa v resnici za približno 300 vojakov iz 16. SS-tankovsko-grenadirske divizije »Der Reichsführer-SS«, ki je bila v Ljubljani, od koder so jo kmalu poslali na italijansko fronto. Tudi 139. planinskega polka ni bilo na Štajerskem. Bil je v Postojni. Proti diviziji so se bojevale enote 138. šolskega planinskega polka iz Maribora. Tudi 25. SS-policijskega polka še ni bilo na Štajerskem. Prvi bataljon tega polka, ki je nosil ime »Cholm«, je prišel na Štajersko šele marca 1944, drugi in tretji bataljon pa nista nikdar prišla (bila sta v zahodni Poljski).

Ko pisec našteva akcije IV. operativne cone po prihodu XIV. divizije, pravi, da je »kamniški bataljon« napadel »rudniške naprave v Zerjavu«. To akcijo so izvedle enote Vzhodnokoroškega odreda. Nato našteva akcije in boje XIV. divizije spomladi 1944. Pri tem niti z besedo ne omeni velike prvomajske akcije, to je uspešnega napada na velenjski rudnik v noči od 30. aprila na 1. maj 1944. Uničila je najpomembnejše naprave, zažgala okoli 19.000 ton nakopanega premoga, barake in nekaj vagonov itd. Borci Bračičeve brigade so tudi zavzeli bunker in v njem zaplenili protitankovski top in dve težki strojnici.

Sovražnik je 15. maja odgovoril z ofenzivo »Anton I« v prostoru Slovenj Gradec—Mislinja—Velenje—Šoštanj—Uršlja gora. Toda hujše boje je imela le Tomšičeva brigada na Temeniku in Zavodnjah. Nato je sovražnik 21. maja začel z ofenzivo »Anton II« na pohorski strani. Hujše boje je imela Šerčerjeva brigada. Med sovražnimi enotami prav gotovo ni bilo 134. planinskega lovskega polka (str. 122), ampak oddelki 138. šolskega planinskega polka iz Maribora. Pisec se moti, ko pravi, da so se Nemci 26. maja umaknili v svoje izhodiščne garnizije (str. 123). Tega dne so začeli z ofenzivo »Binkošti« v prostoru Vransko—Kolovrat—Prebold—Laško—Tabor, ki so jo zaključili 28. maja brez vsakega uspeha.

O ofenzivi IV. operativne cone na prometne zveze junija 1944 ne pove niti besede. Res je, da ta ofenziva na Štajerskem ni bila tako silovita kot npr. na Primorskem ali Notranjskem, je pa v njej Šerčerjeva brigada porušila železniški predor pri Podlipoglavu. Prav tako molči o treh sovražnikovih ofenzivnih akcijah, konec junija in julija 1944, o uspešnem napadu Šlandrove in Zidanškove brigade na rudnik Zagorje itd.

Medtem ko je pisec dogodke na Štajerskem opisal pod enim naslovom, opisuje dogodke na področju VII. korpusa pod dvema naslovoma: »Boji 7. korpusa v prvi polovici 1944« in »Boji na Dolenjskem od aprila do julija 1944« (str. 125). Pod prvim naslovom navaja nekaj dogodkov do aprila 1944, pod drugim pa od aprila do julija 1944. Vse to bi lahko stalo pod enim samim, to je prvim naslovom. Pri opisu napada XV. divizije na Štampetov most pri obči fotografije napada XIV. divizije na ta pomembni prometni objekt sredi oktobra 1943.

Boje na Primorskem in na Gorenjskem južno od Save pisec opisuje pod naslovom »Operacije 9. korpusa do julija 1944«, ne da bi sploh povedal, kdaj je bil IX. korpus ustanovljen (22. decembra 1944), in ne da bi poudaril pomen ozemlja, na katerem se je boril (tri pomembne železnice: Postojna—Trst, Postojna—Reka, Podbrdo—Gorica, zveze med nemškimi rajhom in italijansko fronto; obala, ki je najbližja Ljubljani in rajhu itd.).

Opis pohoda XXX. divizije v Beneško Slovenijo je precej površen (str. 130—131).

Ne drži:

1. da bi divizija prekoračila Sočo šele v noči med 2. in 3. februarjem, prekoračila jo je v noči med 31. januarjem in 1. februarjem. »31. I. zjutraj so se vse edinice nahajale na odrejenih položajih na desnem bregu Soče«, pravi poročilo štaba IX. korpusa dne 27. marca 1944;

2. da bi XIX. brigada ostala na levem bregu Soče kot sledi iz piščevega pripovedovanja: »Divizija je prešla Sočo pri Kanalu v noči od 2. na 3. februar s 17. in 18. brigado, medtem ko je 19. brigada ostala v Soški dolini.« Preko Soče so v isti noči prišle vse tri brigade, XIX. konkretno na področje Lig—Ukanje—Zelinje, kot pravi omenjeno poročilo. Medtem ko sta drugi dve brigadi v noči od 5. do 6. februarja odšli na področje Matajur—Mršin in v noči na 11. februar odšli preko Nadiže proti Fojdi (17. brigada) in Platišču (18. brigada), je 19. brigada v isti noči odšla na področje Vrsno-Krn, od koder je zavarovala njun pohod;

3. da bi se v drugi polovici februarja divizija vračala po isti poti v Soško dolino«. Če v najkrajših potezah opišemo pot štaba divizije, vidimo, da je divizija od 31. januarja do 20. februarja napravila krožno pot. Po prihodu čez Sočo je bil štab do noči od 2. na 3. februar v Ligu, od koder je odšel proti severozahodu v Praprotnico. Tu je bil od 3. do 5. februarja, nakar je v naslednji noči odšel na Matajur, kjer je bil od 6. do 10. februarja. Prihodnjo noč je odšel preko Nadiže v Log, potem v Rovec, 13. februarja v Zapotok, kjer je ostal do 18. februarja. Naslednjo noč se je napotil v Trebil. Od tam je 19. februarja odšel v Klobučarje in nato v Vrsno, 20. februarja pa v Krn. Približno po isti poti sta hodili tudi XVII. in XVIII. brigada, le da je prva napravila prodor proti Fojdi, druga pa proti Platišču;

4. da bi »17. brigada konec februarja prešla Sočo južno od Tolmina«.

Vsa divizija se je po celodnevem boju na položajih Lig—Klobučarji—Kambreško—Srednje (sem je malo prej prišla tudi XIX. brigada, da bi proti dolini Soče zavarovala prihod drugih dveh brigad iz Beneške Slovenije) v noči od 19. na 20. februar prebila na levi breg reke Soče in sicer XVII. in XIX. brigada na Banjško planoto, XVIII. brigada in štab divizije pa na področje Vrsno—Krn in dalje na Sentviško planoto.

Med akcijami enot, ki so se med tem bojevale v Vipavski dolini in na Pivki, bi pisec moral omeniti napad Južnoprimorskega odreda na fašistično motorizirano kolono med Komnom in Rihemberkom 2. februarja 1944, saj je bil eden najuspešnejših v Slovenskem Primorju. Odred je uničil štiri tovarne in dva oklopna avtomobila ter 24 nemških ter 50 italijanskih vojakov ali policistov. Sovražnik se je kruto maščeval in požgal Rihemberk. Tudi večje akcije po prihodu XXX. divizije iz Beneške Slovenije se niso začele 1. aprila (str. 132), ampak že 17. marca z napadom na Hotedršico, Idrijo, Sp. Idrijo in Godovič, ki pa ni uspel. Bataljon »Heine« je s svojimi 778 možmi in 7 topovi tedaj in pozneje odbil vse napade.

Pisec na strani 132 govori o okrepitvi italijanskih partizanskih enot v Slovenskem Primorju in Beneški Sloveniji. Omenja Tržaško brigado in Brigado Garibaldi Natisone. Pri tem bi moral ločiti italijanske partizanske enote, ki spadajo od vsega začetka pod poveljstvo IX. korpusa, od tistih, ki so prišle vanj šele pozneje. Tržaško brigado so ustanovili 4. aprila 1944 na Lokvah po končanih razgovorih med predstavniki CK KP Italije in CK KP Slovenije. Od 10. junija 1944 je v operacijskem oziru spadala v XXX. divizijo in je imela poseben

paritetni štab. Italijanska partizanska brigada, ki so jo 21. aprila 1944 ustanovili na desnem bregu Soče iz partizanov nekdanjih garibaldinskih bataljonov »Garibaldi«, »Pisacane«, »Friuli« in »Mateotti«, je spadala pod vodstvo italijanskega odporniškega gibanja. Najprej so jo nameravali imenovati »Isonzo«, a so ji po našem protestu dali ime »Friuli« in ne »Natisone«, kot pravi pisec. Z njo je štab Briško-beneškega odreda 7. maja 1944 sklenil pismeni dogovor za tesno sodelovanje. Brigada ni imela 5 bataljonov, kot pravi pisec, temveč v začetku le dva: »Mazzini« in »Mamelli«. Pozneje se je vključila v garibaldinsko divizijo »Natisone«, ki je decembra 1944 prišla v operacijskem pogledu pod štab IX. korpusa, česar pisec sploh ne omenja.

Pisec tudi ne omenja akcij hrvaške istrske brigade »Vladimir Gortan« in slovenskega Istrskega odreda v južnem delu Slovenskega Primorja in tudi ne požiga Brkinov od 4. do 6. in od 19. do 21. maja 1944.

Prav tako ne omenja nemške ofenzive na Šentviški gori v prvi polovici junija 1944, ko je sovražnik požgal vasi Reka, Sv. Ivan, Želin, Plužne in Otalež. Ne omenja tudi požiga Zapuž, Slejkotov, Grivč, Fužin in Šturij 21. junija 1944.

Ko govori o naši ofenzivi na sovražnikove prometne zveze junija 1944, omenja med uničenimi postojankami tudi Podmelec in Knežo (str. 133). Obe postojanki je sicer napadla XXX. divizija, toda ni uspela. Pač pa sta poleg drugih naštetih postojank padli še postojanki Zarakovec in Klovtar. Minerji Briško-beneškega odreda tudi niso porušili mostu »čez Idrijo zahodno od Krima« (str. 133), temveč most čez reko Idrijo. Pomembnejši od te sta vsekakor akciji tega odreda, ki ju pisec sploh ne omenja. 16. junija je 2. bataljon napadel italijansko posadko v Žagi pri Bovcu. Ko je padel poveljnik, se je 105 mož vdalo. Čez deset dni je I. minersko-sabotažni vod uničil italijansko postojanko v Pevmi.

V začetku poglavja »Boji v drugi polovici 1944. leta« govori pisec najprej o naših, nato pa o sovražnih silah v Sloveniji sredi leta 1944. Pravi, da drugih pokrajin, razen Slovenskega Primorja, Istre in Furlanije, Nemci niso imeli za pomembne, »zaradi česar je bilo v njih manj nemških sil razen na Štajerskem, kjer so jim bile potrebne za borbo proti partizanom«. Menim, da to ni glavni vzrok. Nemci so povsod rabili sile za protipartizanski boj. Pri tem Štajerska ni bila izjema. Če je bilo na Štajerskem res več nemških sil kot drugod, je vzrok v tem, da so bili Nemci do svojega zloma trdno prepričani, da mora biti Spodnja Štajerska nemška in so tudi v mejah možnosti storili vse, da bi to uresničili. Višji vodja SS in policije v XVIII. vojnem okrožju že od januarja 1942 ni bil več v Salzburgu, temveč na Bledu, v Šentvidu nad Ljubljano ali v Ljubljani. Ko našteva sile v Slovenskem Primorju, bi moral omeniti tudi italijanske enote, tako te, ki so bile pod policijskim, kot tiste, ki so bile pod vojaškim poveljstvom. V Krminu ni bilo »nemške Jadranske operativne cone«, temveč je bil od 6. decembra 1943 pri Krminu štab »Poveljnika v Operativni coni »Jadransko Primorje«, generala gorskih čet Küblerja, ki se je poleti 1944 preimenoval v komandanta 97. armadnega zbora za posebno uporabo. Pod seboj je imel od marca 1944 dalje za stalno le dve diviziji: eno v Istri (do maja 278. pehotna, od avgusta 237. posadna), drugo pa v Slovenskem Primorju in Furlaniji (188. rezervno planinsko divizijo).

Druge nemške divizije: 94. pehotna, 71. pehotna, 159. pehotna, ki jih omejnja pisec (str. 135—136), so bile tam zelo kratek čas. Od začetka decembra 1943 do konca vojne se je na področju Operacijske cone »Jadransko Primorje« ustavilo za krajši čas devet nemških divizij z okrog 60 bataljoni in 40 divizionih. Trecekov polk ni bil »vključen v sestav 438. divizije« (str. 136), ampak so ga ustanovili v diviziji. Trecekov polk je bil namreč 18. rezervni in šolski polk planinskih lovcev, ki so ga ustanovili v drugi polovici julija 1944, iz bataljonov, ki so že prej spadali pod 438. divizijo za posebno uporabo v Celovcu. V Sloveniji ni bilo vsega 25. policijskega polka, temveč samo I. bataljon (»Cholm«) tega polka, dva bataljona tega polka sta bila namreč v zahodni Poljski.

Pozabil je omeniti III. bataljon 15. SS-policijskega polka in 17. SS-policijski polk, ki sta tudi bila na Slovenskem.

Boje na Dolenjskem in Notranjskem pisec obravnava pod tremi naslovi: »Operacije 7. korpusa v drugi polovici 1944. leta«, »Napad na most pri Litiji in na Štampetov most« in »Boji na Dolenjskem in Notranjskem do konca 1944. leta.« Menim, da bi bil dovolj le prvi naslov, saj vključuje tudi druga dva.

24. brigade »Fontanot« niso ustanovili sredi novembra 1944, kot pravi pisec (str. 142), temveč 17. decembra 1944 na Suhorju.

Več napak kot pri opisu bojev na Dolenjskem in Notranjskem je pri navajanju podatkov o sovražnih silah v zgornjem delu Savinjske doline (str. 143—144 in 147). Tu ni bilo »delov 25. policijskega SS-bataljona« (I. bataljon »Cholm« 25. SS-pol. polka je bil v Celju), niti 611. bataljona 18. polka deželnih strelcev (ta je bil v Šaleški dolini), temveč *predvsem* II. in III. bataljon Wehrmannschaftsregimenta »Untersteiermark«, orožništvo in gozdna zaščita, ki so jo sestavljali vojaki iz letalstva, omejeno sposobni za boj. V Ljubnem ni bilo samo 140 sovražnikov kot pravi pisec, temveč 127 vermanov, 47 vojakov in 12 orožnikov. V Mozirju je padlo 12 vermanov, ujetih pa je bilo 255 in ne 225. Nepravilno datira tudi začetek napada Bračičeve brigade na Kozje — 11. septembra. V resnici je bil napad že 10. septembra, vermanska postojanka pa uničena naslednji dan ob štirih popoldne, medtem ko so orožniško postajo pred dokončnim uničenjem rešili ustaši 12. septembra zjutraj.

Pisec je ofenzivo proti Pohorju od 15. do 25. oktobra 1944 samo omenil (str. 149), ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju v Savinjski dolini in na Moravškem pa obdelal zelo skopo. In vendar je to bila na Štajerskem najhujša ofenziva od kapitulacije Italije dalje. Drugih sovražnih ofenzivnih akcij, kot je na primer ofenziva na Kozjanskem, ki je v času od 10. do 18. decembra 1944 uničila tamkajšnje osvobojeno ozemlje, sploh ne omenja.

Boje IX. korpusa v Slovenskem Primorju in na Gorenjskem pisec opisuje pod štirimi naslovi: »Operacije 9. korpusa... v drugi polovici 1944. leta«, »Boji 9. korpusa na Krasu in v Dolomitih«, »Napadi enot 9. korpusa v Poljanski dolini in »Boji 9. korpusa v drugi polovici decembra 1944«. Glede naslovov velja isto, kar sem povedal pri naslovih pri opisu bojev VII. korpusa.

Opis sovražnikove ofenzive v drugi polovici julija in v začetku avgusta 1944 je pomanjkljiv. Pri prvem delu ofenzive gre za dvakratno slučajno srečanje XXX. divizije in Vojkove brigade z nemškim bataljonom »Heine«, ki je napravil ofenzivni sunek iz Idrije v Cerkno in dalje do Hude Južine in se je nato vračal po dolini Idrije v Idrijo. Prvo srečanje je bilo 19. julija na cesti med Ledinami in Idrijo (k. 969) na Škofjem in nad Planino, drugo pa ponoči in podnevi 22. julija na Oblakovem vrhu. Drugi del ofenzive se je

začel 26. julija južno od reke Idrije in je dosegel vrhunec 29. julija, ko so naše enote obkolile sovražnika v Lokvah in ga dva dni močno, vendar ne-uspešno, napadale. V teh bojih je padel tudi komandant XXX. divizije, narodni heroj Ivan Turšič-Iztok. Sovražnikove sile se niso umaknile v izhodiščne položaje 12. in 13. julija, kot pravi pisec (str. 153), temveč 12. in 13. avgusta. Površen je tudi opis boja Gregorčičeve brigade nad Rdečim robom pod Krnom (str. 153). Pisec bi moral povedati, da se je brigada na poti v Beneško Slovenijo ustavila na položajih Pretovče—Sleme. Ko je sovražnik zvedel, da je neka večja partizanska enota nad vasjo Krn, je že 18. avgusta zvečer z dvema vodoma visokogorskih lovcev zasedel položaje Vrata—Krn—Rdeči rob, naslednjega dne zvečer pa je s petimi četami obkolil brigado. Do prvih bojev je prišlo 20. avgusta zjutraj. Okoli 120 borcev se je prebilo preko Rdečega roba proti Čadrgu. Toda ponoči so Nemci spet zavzeli Rdeči rob. Borci so se poskrili po kavernah iz prve svetovne vojne in počakali, da se je sovražnik umaknil. Brigada je utrpela hude izgube. Na Rdečem robu je padel namestnik komandanta brigade, komandanta pa so Nemci ujeli na Zgornji Javorovici in ga pozneje ubili. Brigada je dobila povelje, naj odide v Beneško Slovenijo že 8. in ne »istočasno, ko je odšla 31. divizija v Dolomite«, to je v začetku septembra 1944.

Opis nemške ofenzive 1944 je zelo skop (str. 154). Ofenzivo, ki jo je ukazal komandant 97. armadnega zbora general Kübler v tako imenovanem »tednu za uničevanje band«, določil ga je generalfeldmaršal Kesselring, imenujemo »požigalniško ofenzivo«. Sovražnik je namreč požgal vasi v Trnovskem gozdu.

Pisec niti z besedico ne omeni osvoboditve Vipavske doline novembra 1944. Jeseni 1944 je prišla vanjo na oddih nemška 71. pehotna divizija. Ko je novembra odšla, so enote XXX. divizije dolino zasedle pred sovražnikom. Sovražnik jim jo je iztrgal v drugi polovici decembra.

Decembrsko ofenzivo pisec v primeri z drugimi ofenzivami opisuje precej obširno, le da ne pove, da je II. brigada KNOJ 20. decembra pri Lokovcu uničila avtomobil s poveljnikom oddelkov divizije X. MAS polkovnikom Carallo in zaplenila načrt za ofenzivo. Tedaj je štab korpusa sklenil napasti Veharše, Idrijo in Sp. Idrijo in tako razbiti nemški obroč, kar se je tudi zgodilo.

Poglavje »Boji v Sloveniji 1945. leta« je pisec napisal mnogo bolj skopo kot boje v letu 1944. Njegovo razpravljanje o razbijanju »nemške linije za sprejemanje umikajočih se čet« je treba jemati kritično, saj z uničenjem dveh ali treh manjših postojank ne bi bila razbita nemška črta, ki so jo gradili vse od jeseni 1944 do spomladi 1945 po vsem slovenskem ozemlju: od Gornje Radgone do Razkrižja ob Muri, preko Medjimurja, Slovenskih goric, Haloz, ob Sotli, v Suhi krajini, v Slovenskem Primorju itd.

Tudi zaključne operacije za osvoboditev naše domovine so opisane skopo. Napačen je podatek, da so enote VII. korpusa vkorakale v Ljubljano 7. in 8. maja 1945. To je bilo 9. maja 1945 zjutraj. Sovražna ofenziva proti IX. korpusu marca 1945 (str. 161—162) je opisana pomanjkljivo in skopo v primeri z decembrsko. Predaleč bi prišel, če bi na tem mestu pravilno opisal to ofenzivo, opozoril bom le na nekaj grobih napak. Nepravilna je trditev, da »so manjše sile nekaj dni odbijale sovražnikove napade na Poreznu in se nato prebile v smeri proti Bohinjskemu jezeru«. Dogodki na Poreznu, kjer so

Nemci v jutranji megli 24. marca v kavernah iznenadili utrujeno Kosovelovo brigado in Komando gorenjskega vojnega področja, so bili tragični in je vse skupaj trajalo le nekaj ur, ne pa dni. 92 ujetih partizanov so Nemci ustrelili v Jesenici. Ko govori o preboju divizij iz obroča v Trnovskem gozdu, pravi: »Tri italijanske brigade, ki so bile pri 9. korpusu, so se umaknile v območje Notranjskega vojnega področja.« Pri IX. korpusu so bile štiri italijanske garibaldinske brigade: Tržaška in tri v diviziji Garibaldi-Natisone. 158. brigada »A. Gramsci« se je 22. marca umaknila na Blegoš, drugi dan zvečer se je v tisto smer umaknila tudi Tržaška brigada. Štab divizije Garibaldi-Natisone se je s 156. in 157. brigado 21. marca umaknil s Šentviške planote čez Idrijco proti Vojskemu. Tako sta v sovražnem obroču v Trnovskem gozdu ostali le dve italijanski brigadi, ki sta se v kritični noči od 31. marca na 1. april prebily na *Banjsko planoto* in šele nato odšli na področje Notranjskega vojnega področja. Za XXX. divizijo pravi, da se je šele ponoči med 1. in 2. aprilom »pretolkla na Šentviško goro, od koder se je v noči od 2. na 3. april umaknila na odsek Vojsko«. To je pravi nesmisel. Divizija se je res z Vojskega v hudih bojih pretolkla na Šentviško goro, ni pa se nato »umaknila« nazaj v sovražnikov obroč.

Pisec je nekritično povzel del poročila štaba IX. korpusa z dne 13. IV. 1945 Glavnemu štabu NOV in PO Slovenije o ofenzivi (izvirnik je v arhivu Vojnogodovinskega inštituta JLA v Beogradu), ki pravi: »Naše edinice . . . se v noči od 1. na 2. april prebijejo na Šentviškogorsko planoto. Naslednjega dne jim sovražnik sledi in na sektorju Dol. Tribuša—Stopnik—Ponikve se razvije ostra borba, ki traja do noči. Sovražnik potegne vse svoje sile s Šebreljskega vrha in Vojskega ter Tribuše in jih angažira v borbi pri Ponikvah. S tem je Šebreljski vrh prazen in edinice XXX. divizije krenejo s Šentviškogorske planote na Šebreljski vrh in Vojsko.« Poslednjega stavka v tem poročilu ne gre jemati kot da se je to zgodilo 2. ali 3. aprila, temveč pozneje, enkrat do 13. aprila, ko je štab korpusa sestavil omenjeno poročilo. Če bi pisec pregledal še druge vire, posebno tiste v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, bi videl, da je štab korpusa 4. aprila 1945 poslal Glavnemu štabu NOV in PO Slovenije naslednje radijsko poročilo: »16. in 7. brigada sta na sektorju Pivke, 3. brigada je na Šentviški planoti, 17. in 18. brigada 30. divizije sta na Šentviški planoti, 19. brigada pa je na bohinjskem sektorju. S tremi brigadami garibaldinske divizije nimamo zveze.« Iz drugih poročil lahko razberemo, da je divizija odšla s Šentviške gore nazaj v Trnovski gozd 4. aprila 1945.

Pisec tudi nikjer ne govori o obkolitvi 97. armadnega zbora pri Ilirski Bistrici in njegovi vdaji 7. maja 1945.

Ne drži podatek, da bi civilno upravo na Štajerskem spomladi 1945 zamenjala vojaška uprava (str. 166). Šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko je skoraj do zadnjega dne izvajal svojo oblast tudi v Spodnji Štajerski.

Posebna pomanjkljivost so nekatera imena, ki so zelo popačena, npr. Studenice (str. 47) so Studenec pri Igu, Pošnik (str. 102) je Polšnik, Savica (str. 113) je Sevnica, Kabrid (str. 131) je Kobarid, Premeja (str. 152) je Predmeja itd. To priča, da sta pisec in založnik premalo skrbno pregledala krtačne odtise. Tudi pri zaporednih številkah brigad je nekaj napak, npr. Tržaška brigada

je bila XX. in ne II. (str. 134), pri Kalu in Lokovcu se ni borila XII., temveč XVII. brigada (str. 152) itd.

Druga nedoslednost je v pisanju lastnih imen. Pisec pri imenih partizanskih enot rabi malo začetnico: npr. notranjski odred namesto Notranjski odred itd. Za nekatere ustanove pa rabi veliko začetnico, npr. Vojaški komite za kamniški okraj, Notranjsko vojno področje, Mestno poveljstvo namesto Komanda mesta Trsta itd.

Prepogosta raba trpne oblike namesto tvorne zmanjšuje vrednost stila.

Enako kot v besedilu je mnogo napak tudi pri skicah, ki jih je pisec dal na konec knjige. Tako na skici št. 2 manjka nekaj črt: 2. kranjska, Šolska v Zali, Grosupeljska in Novomeška. Na skici št. 5 je prikazanih le nekaj faz italijanske ofenzive. Manjka prikaz italijanskih operacij severno od Krke, v Beli krajini in na Gorjancih. Na skici št. 6 sta v legendi zamenjavi Gradnikove in Gregorčičeve brigade. V Beneško Slovenijo je odšla Gregorčičeva in ne Gradnikova brigada, kot bi kdo sodil po skici. Na skici št. 7 je prikazano osvobojeno in polosvobojeno ozemlje v Sloveniji po kapitulaciji Italije. Skico je treba popraviti. Severno od Bovca ni bilo osvobojenega zemlja, ker tam ni bilo partizanskih enot, Nemci so imeli svoboden prehod čez Predil. Pač pa je bilo osvobojeno ozemlje med Bovcem in Tolminom s središčem v Kobaridu (Kobariška republika). Nemci so si utrli pot od Tolmina preko Kobarida do Bovca šele 1. novembra 1943. Na osvobojenem ozemlju sta tudi Idrija (do 21. septembra 1943) in Ajdovščina (do 25. septembra 1943). Pomanjkljiva je tudi skica št. 8, ki prikazuje nemško ofenzivo na Primorskem konec septembra 1943 (Wolkenbruch I). Severno od Komna manjka Kosovelova brigada, v Vipavski dolini Gregorčičeva, okoli Idrije pa Idrijski odred. Tudi na skici št. 10, ki kaže nemško ofenzivo na Dolenjskem in Notrajskem po kapitulaciji Italije (Wolkenbruch III in IV), so napake. Tako V. Cankarjeva brigada ni bila severno od Grosuplja in levo od X. brigade, temveč desno od nje, to je južno od Litije. Tudi XII. brigada se ni umaknila zahodno od Mokronoga, temveč južno od njega. Pohod XXX. divizije v Beneško Slovenijo (skica št. 14) bi bil lahko točneje prikazan. Nepravilna je tudi fonetična raba Kjazaforte za Chiusaforte. Skica št. 16, ki prikazuje osvoboditev zgornje Savinjske doline, bi bila preglednejša, če bi se pisec zgledoval po izvirnih skicah štaba IV. operativne cone.

Ko sem napisal to kritiko, me je ravnatelj Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru prof. Milan Ževart opozoril, da je na prošnjo založbe Obzorja dal piscu knjige tako splošne kot tudi podrobne pripombe k njegovemu rokopisu. V splošnih pripombah je približno enako kot jaz kritiziral pomanjkljivost navajanja vojaških akcij (»Omenjanje vojaških akcij ni vedno smotno, ker so manjše akcije večkrat omenjene, pomembnejše pa včasih izpuščene.«), periodizacijo (»periodizacija oziroma razdelitev snovi bistveno zmanjšuje možnost hitre orientacij«.) in nedoslednost navajanja virov in literature (»Navajanje virov in literature ni dosledno.«). Od 44 podrobnih pripomb se jih je 19 nanašalo na Štajersko. Pisec knjige ni upošteval vseh teh pripomb, čeprav so bile tehtne.

Tone Ferenc